

Kill your darlings

af Hans Gregersen

Oversættelse er en kunst, men det er også ganske almindeligt hårdt arbejde. Engang imellem bliver man udfordret på sin logik, andre gange på den poetiske sans eller metrikken, og det er også en almindelig udfordring at sætte sig ind i historiske forhold, der er fremmede for ens egen verden. Det eksempel, der nu skal fortælles om, handler om et klassisk oversættelsesteoretisk problem, nemlig det, at kilde- og målsprog kan dække forskellige semantiske felter. Vi læser hos Seneca:¹

omne honestum voluntarium est. Admisce illi pigritiam, querelam, tergiversationem, metum: quod habet in se optimum perdidit, sibi placere. Non potest honestum esse quod non est liberum; nam quod timet servit.²

Fordanskningen af denne lille sekvens er udgangspunkt for de følgende tanker. Der er tale om en klassisk stoisk indsigt, udtrykt bemærkelsesværdigt klart. Alligevel er der brug for overvejelser, når man prøver at udtrykke, hvad der står. Gertz har følgende:

Alt hæderligt er frivilligt: bland Ulyst, Klage, Nølen, Frygt (hos Gøreren) ind deri, saa har det dermed mistet det bedste, som det har ved sig, nemlig det at være tilfreds med sig selv. Ikke kan d e t være hæderligt, der ikke er frit; thi alt, hvad der frygter, er i Trældom.³

-
1. Overalt vil tekstgrundlaget i denne artikel være Oxfordudgaven: L. Annaei Senecae ad Lucilium epistulae morales I-II, udgivet af L.D.Reynolds, OCT 1965.
  2. Sen. *Ep. Mor.* 66, 16.
  3. *Seneca's Breve og andre Skrifter til Lucilius*. Skildringer fra den romerske Kejsertid. En Oldtidsfilosofs Tanker om Verden og Menneskelivet i Oversættelse ved M. Cl. Gertz I-II. Gyldendalske Boghandel, Kbh. 1927. Her bind I, side 177. Parentesen er Gertz' egen.

Man kan hæfte sig ved forskelligt, men her ligger interessen på substantivet 'Nølen'. Den latinske glose er *tergiversatio*, og Jensen & Goldschmidt giver mulighederne 'Udflugt, Vægning, Nølen'. Den version af brevene, som Kell C. Madsen og jeg arbejder på for tiden, er endt med følgende version:

Alt moralsk godt er frivilligt. Bland dovenskab, beklagelse, konfliktskyhed eller frygt ind i det gode, så mister det det bedste, det har, at det glæder sig ved sig selv. Det, der ikke er frit, kan ikke være moralsk godt, for det, der frygter, er ufrit.⁴

Hvor kom den konfliktskyhed så fra? Den kom af sig selv, men naturligvis fra dagligsproget, hvor erfaringerne fra det, vi selv oplever som hindringer for den frie, moralske handling opsamles. Det skal ikke være nogen hemmelighed, at udtrykket siden er vendt og drejet adskillige gange. Vores overvejelser har primært gået på, om det er en dækkende gengivelse, for nølen og konfliktskyhed er jo ikke synonymmer. Når man nøler, er man langsom, men når man skyr konflikt, er det mere end et tempospørgsmål, det er en holdning, ja noget i retning af en personkarakteristik.

Selv tænkte jeg, at *tergiversatio* var et hapax, for jeg kunne ikke mindes at være stødt på glosen tidligere. Men det krævede kun et enkelt opslag i en større ordbog at finde flere belæg. Der er ikke mange, kun en halv snes stykker, og går man dem efter, viser det sig, at Gertz naturligvis er på fuldstændig sikker grund med sin 'Nølen'. Cicero er hovedleverandør i sine breve, og han har som bekendt ofte lejlighed til at udtale sig om andres eller egen nølen og tilbageholdenhed i bestemte situationer.

Udvider man undersøgelsen til verbet *tergiversor*, bliver det ligefrem udnævnt til at være en favoritglose hos Cicero, mens det ellers er sjældent. Sueton har et enkelt hit, Cicero mange, Livius næsten lige så mange, og så er der ud over Seneca også enkelte senantikke forfattere. Hos Livius er der en tendens til, at glosen bruges om folk, som unddrager sig kamphandlinger eller anden voldelig uro. Måske 'nølen' er godt nok, men 'vægning' var måske bedre i militær kontekst. Nølen eller kampvægning kan være en del af en taktik, som vi husker det fra Q. Fabius Maximus Cunctator. Her ville det danske

---

4. <http://aigis.igl.ku.dk/2014,2/Seneca7.pdf>

ord 'henholdenhed' være nærliggende, ligesom når man trækker tiden ud på en håndboldbane, men den adfærd har jo sit etablerede verbum *cunctor* på latin. Hvordan er *tergiversor* at forstå i den kontekst? Er det et synonym, en variant, en specificering?

Ser man på ordets etymologi, forklares oprindelsen sådan hos Jensen & Goldschmidt:

egl. snor og drejer Ryggen som for at undgaa Slagene, deraf = gaar nødigt til noget, ømmer mig, nøler, vægrer mig, søger Udflugter.

Man ser for sig en slave, der skal have prygl, og som prøver at afbøde slagenes styrke ved at dreje sig med dem. Her er 'nøle' ikke på sin plads, og heller ikke 'holde hen', for begge verber indebærer bevidst stillingtagen og altså mindst to handlemuligheder at vælge mellem. Og hvis den situation er faldet Seneca ind, er 'konfliktskyhed' nok heller ikke den rigtige gengivelse. En slave, der skal prygles, undviger eller afbøder slagene, om han er konfliktsky eller ej, kommer ikke sagen ved.

Men hvem ved, hvad Seneca tænker på? Har denne ordhistorie været præsent for ham i ordvalget? Det kan vi af gode grunde ikke vide. Men hvis vi målretter blikket mod hans egne værker, kan vi måske blive klogere. I de filosofiske skrifter vil jeg hæfte mig ved de fem steder, hvor det viser sig, at Seneca bruger verbet. Tre gange er det en finit form af det deponente verbum, de sidste to handler det om præsens participium.

I *Om sindsro* står der: *Non tergiversor nec refugio*.⁵ Sammenhængen er den, at Seneca gennem en fingeret samtale viser, hvorledes man skal forholde sig, når livet kræves tilbage fra os af naturen, vores "første kreditor". Villy Sørensen oversætter verberne med "Jeg forsøger ikke at smutte udenom eller løbe fra det."⁶ Fint fanget undvigemanøvre, ikke langt fra konfliktskyheden, i al fald er der her tale om en last eller mangel, set fra Senecas side; det er noget negativt at *tergiversari*.

Men det viser sig, at Seneca også bruger verbet i brevene til Lucilius. Eftersom vores oversættelsesprojekt er lidt langvarigt, havde jeg i behandlingen af brev nr. 66 ganske glemmt, at han allerede i det 22. brev har denne tekst:

---

5. Sen. *Tranq.* 11, 3. Citeret efter: <http://www.perseus.tufts.edu/hoppertext?doc=Perseus:text:2007.01.0021:book=9:chapter=11&highlight=tergiversor>.

6. Seneca *Om vrede, Om mildhed, Om sindsro*. På dansk ved Villy Sørensen. Gyldendal 1975.

sed si propter hoc tergiversaris, ut circumspiceas quantum feras tecum et quam magna pecunia instruas otium, numquam exitum invenies: nemo cum sarcinis enatat.⁷

Her er han i færd med at råde Lucilius til at slippe sin *negotium*, den travle foretagsomhed, al den business, vi tror, der skal til. De store stoikere vil råde ham til at søge friheden umiddelbart, hvis det blot er det rette tidspunkt, han venter på. Men hvis det er på grund af pengene, så er han ikke klar til at blive fri.

Det viste sig ved gensynet, at vi havde oversat stedet sådan:

Men hvis din nølen skyldes, at du er på udkig efter, hvor meget du kan tage med dig, og hvor mange penge du skal sikre din uafhængighed med, så vil du aldrig finde en udvej. Ingen redder sig i land med bagage.⁸

Den version og det tekststed kalder kun indirekte på konfliktskyhed. Men den kan jo godt ligge der, bag ubeslutsomheden og den fortsatte udskydelse af en vigtig beslutning er Lucilius ikke klar til at vinke farvel til sit udadvendte liv. Opfordringen til at vælge understreges af metaforen: Alle de materielle ting er i visse situationer en byrde, der kan trække en ned.

I det 77. brev mødte vi verbet igen. Vi ved jo alle sammen, vi skal dø, siger Seneca, men når man nærmer sig døden, så *tergiversatur, tremit, plorat*.⁹ Det er næsten som faser i en psykologisk case: fornægtelse, frygt og accept. Hos Gertz 'søger han Udflugter, skælver, jamrer sig',¹⁰ og vi endte med: 'snor han sig, ryster og jamrer.'¹¹ Her forstår jeg gløsevalget sådan, at Seneca mener, at den døende ikke ser virkeligheden i øjnene. Er han så konfliktsky, eller er det bedre at sige 'i benægtelse'?

Brev 82 har denne brug af verbet:

---

7. *Ep. Mor.* 22, 12.

8. http://aigis.igl.ku.dk/2009,2/Sen/Seneca_Epist3.pdf

9. *Ep. Mor.* 77, 11.

10. Gertz: Op. cit. I, side 239.

11. 9. bog er på vej til udgivelse på Aigis.

Non est autem gloriosum quod ab invito et tergiversante fit; nihil facit virtus quia necesse est.¹²

‘Men tvungne og modvillige handlinger er ikke ærefulde. Dyden gør ikke noget, fordi det er nødvendigt.’¹³ Her kunne man godt overveje ‘konfliktsky’, så sandt som vi vel alle har erfaringer med, at vi ikke følger vores oprindelige indskydelse, men vælger en handling, vi ikke foretrækker, af hensyn til nogen, for ikke at få besvær eller blive uvenner med de forkerte. Her ville nølen ikke kunne bruges, men måske nok varianter af vægring og uvilje til at slås, dvs. konfliktskyhed. Når vi ikke har fundet det anvendeligt, skyldes det ønsket om at forenkle strukturen og undgå ledsætninger. Og hvad er ‘konfliktsky handlinger’ – ville man kalde dem ‘følgagtige’? Konfliktsky er vel kun anvendeligt som prædikat til mennesker, og noget lignende gælder følgagtig.

Endelig er der også en forekomst i det 104. brev, som indtil nu kun foreligger i den første, rå oversættelse. Her opfordrer Seneca Lucilius til at leve med Chrysippos og Poseidonios, fordi det omskiftelige liv trods alt tilbyder én en sikker havn:

... eventura contemnere, stare fidenter ac paratum tela fortunae adverso pectore excipere, non latitantem nec tergiversantem.¹⁴

I den forbindelse kommer vi til at tage stilling til, om stedet skal fordanskes sådan:

... at se stort på kommende hændelser, stå loyalt fast og være klar til at modtage tilfældets våben direkte forfra, ikke skjult og med ryggen til.

Endnu engang forudser jeg, at ‘konfliktsky’ vil komme op at vende, når den afgørelse træffes.

---

12. *Ep. Mor.* 82, 17.

13. For 10. bog gælder det samme.

14. *Ep. Mor.* 104, 22.

Det er nemlig svært at frigøre sig fra en idé, når man først har fået den. Konfliktskyheden kan vise sig at være en darling, vi er nødt til at slå ihjel, som journalisterne siger. Ser man Gertz systematisk igennem, veksler han mellem 'Nølen' og 'gøre Udflugter', og de to ting er ikke udskiftelige muligheder i alle situationer. Livius' kamp-handlinger kalder på 'vægren' eller 'unddragelse', og alle nuancerne stammer fra den samme rod. Men som fælles gengivelse af alle glosens anvendelsesmuligheder slår 'konfliktsky' ikke til. Alligevel kan det vise sig, at det er den rigtige glose til stedet i brev 66.

Man kunne spørge sig selv, hvordan latin ellers ville dække og udtrykke det semantiske felt, som på nutidsdansk hedder 'konfliktsky'? Den, der er konfliktsky, dukker sig, vægrer sig ved konfrontation, tør ikke tage et åbent opgør, stemmer ikke imod, men venter og håber, det går over, ser måske ikke altid virkeligheden i øjnene. Alle disse nuancer er ganske præcist indeholdt i den oprindelige latinske gloses dele, hvis man vælger at fokusere på etymologien. Så selv om der på det punkt ikke vil blive 100% konsekvens i den danske udgaves ordvalg, fastholder vi måske formuleringen i brev 66, eftersom vi mener, at Seneca taler abstrakt om den moralske handlings absolutte status som uafhængig af alt andet, det være sig dovenskab, selvmedlidenhed, konfliktskyhed eller frygt. Og vi mener, at han taler nudansk.

Så man må med spænding se frem til, hvordan Jensen & Goldschmidts fremtidige afløser vil foreslå, at gloserne *tergiversatio* og *tergiversor* gengives på dansk. Det vil vise sig, om 'henholdenhed' og 'konfliktskyhed' kommer til at supplere nølen, udflugter og undvigen.